

נתקבלו במערכת

אורות הצדיק. מאת מרן הראי"ה קוק זצ"ל. ליקוט ומקורות: דן סתר. ירושלים, תשע"ח. 127 עמ'. (daniadn@gmail.com)

המעין המפכה של תורת הרב קוק לא מפסיק להזרים את מימיו המתוקים. לפני עשור הוציא לאור הרב דן סתר חיבור בשם 'דרכי נועם', ובו דיון מעמיק על ענייני קולות וחומרות בהלכה מהצד הרעיוני והמעשי. הפעם מדובר על משהו אחר לגמרי - ליקוט של רמ"ח פסקאות מכתבי מרן הרב זצ"ל שעוסקות בצורת הצדיק ובחשיבותו. ב"ג פרקים עוסק הספר בצדיק ואופיו, הצדיק ודבקותו, הצדיק וצערו, ותשובתו, ולימודו, ותפלתו, ודיבורו, ומאכלו, וגופו, וקישורו להויה, ויחסו לחוטה, אהבתו וייסוריו. במהלך הכנת הספר התברר שהמלקט כיוון לדעתו של הרצ"ה שהתחיל לחבר ליקוט כזה, והוא נעזר גם בטיטות עבודתו של הרצ"ה. המלקט ציין מהיכן נלקח כל קטע והוסיף פיסוק מדויק וציונים מפורטים למקורותיו של הרב, והדברים מאירים ושמחים. בפרק יב המתייחס לצדיק ואהבתו עוסקות כמה פסקאות באהבת הצדיק לתבל כולו, לשלמות הכללית, לטוב ולאור, ובהמשך שתי פסקאות דנות בהתפתחות החיובית של העולם שהיא מגמת מידת הטוב של הצדיקים שממלאת אותם באהבת ה' ואהבת העולם והבריות כולן, ובאהבת הלאומיות הישראלית המביאה למעשים חיובים ולקיום מצוות התורה, 'וכל מה שאנו רואים שישנם אנשים מתאמרים באהבת ישראל ולבם רחוק מהתורה ומלימודה וקיומה - הוא מפני שעדיין אהבתם בוסרית היא, וכרמינו סמדר'...

פרולטריום דתיים התאחדו! פועלי אגודת ישראל - אידיאולוגיה ומדיניות. יוסף פונד. ירושלים, יד בן צבי, תשע"ח. 557 עמ'. (02-5398888)

לתנועת פועלי אגודת ישראל עבר מפואר בגיבוש הציבור הדתי ובבניין הארץ, למרות שכבר שנים כמעט שאין רישומה ניכר בחיים הציבוריים. היא יזמה והקימה ודחפה, דאגה לעולים החדשים ולמקומות עבודה ולמוסדות ציבור ולחיי תורה והקימה ישובים תורניים, וזכויותיה וזכויות ראשיה ופעיליה קיימות לעולם הבא. אולם מחקר שיטתי על פעילותה ורעיונותיה ודרכיה הציבוריות ופעיליה הבולטים לוקה מאוד בחסר, והדבר מצער, בעיקר מפני שהרבה מן ה'יש' בענייני הציבור התורני-לאומי הוא תוצאה נלווית לפעולותיה בעבר, ולמאמץ הסיזיפי שעשו ראשיה ופעיליה בתקופות קשות לעם ולארץ. ד"ר יוסף פונד, שכבר התמחה במחקרים ובפרסומים בענייני פא"י ופעולותיה ואישיה, פורס בספר זה באופן מרוכז וממצה ומרתק את ההיסטוריה הרעיונית והמעשית של התנועה היקרה הזו, מהקמתה בראשית המאה הקודמת - ועד לסיום דרכה הפוליטית לפני כמה עשרות שנים. הוא מציג את המאבק הקשה שהיה לתנועה אידיאליסטית זו, שלחמה ופילסה את דרכה בידיים קשורות - מצד אחד מחויבות לאגודת ישראל ולמועצת גדולי התורה שלה, גופים שלא תמיד הבינו וקבלו את דרכה, ומצד שני דאגתה לארגן את פועלי ישראל שומרי המצוות כדי שימצאו פרנסה מצד אחד וימשיכו לשמור מצוות מצד שני. פרק ארוך עוסק בניסיונות הבלתי פוסקים של ראשי

התנועה למצוא הנהגה רוחנית לתנועה בעקבות הניתוק החלקי, ואח"כ המלא, ממועצת גדולי התורה של אגודת ישראל, ניסיונות שצלחו רק חלקית, ופרק מרתק אחר עוסק במגעים הבלתי נגמרים לשיתוף פעולה ואף לאיחוד עם הפועל המזרחי, שלעיתים רק קווים דקים אישיים ואידיאולוגיים הפרידו בינו לבין פא"י, בעיקר אחרי השואה ובראשית ימי המדינה. ספר מלא וגדוש, מצבה מכובדת לתנועה שיש לה זכויות היסטוריות עצומות, אך המציאות בארץ לא נתנה לה אפשרות לשמור על ייחודה בהמשך הדרך.

חידושי בית הלוי על סוגיית חנוכה. רבי יוסף דב הלוי סלוביצי'ק. ההדרה: עמיחי כנרתי. איתמר, תשע"ט. 21 עמ'. (esa@etrog.net.il)

רבי יוסף דב הלוי זצ"ל, הראשון לשושלת בריסק', נינו של רבי חיים מוולוז'ין, שימש כראש ישיבת וולוז'ין במקביל לקרובו הנצי"ב. לימים עבר לכהן כרבה של העיר בריסק שבליטא, כשבנו רבי חיים ונכדו רבי יצחק זאב 'מולכים' בה אחריו זה אחר זה, ומהם יצא שמה של עיר זו בעולם היהודי הלמדני עד היום. ריד"ס ידוע בכינויו 'בית הלוי' על שם ספר השו"ת שלו, שיותר מאשר הוא ספר הלכה הוא למעשה ספר עיון עמוק, ועל שם ספר דרשותיו וביאוריו הלמדניים על התורה. לספרו על התורה מצורף קונטרס חידושים על סוגיית חנוכה שבמסכת שבת, החביב מאוד על הלמדנים בעיקר בלילות הארוכים של חנוכה - איזו הנאת 'עולם הזה' גדולה יותר קיימת מאשר לשבת בסלון המחומם מול נרות החנוכה הדולקים כשהגשם והרוח מצליפים בחוץ ואתה עם סופגנייה וכוס תה מהביל מתעמק בקונטרס החנוכה של 'בית הלוי'... כדי להגביר הנאה זו, וכדי לחלוק כבוד וחיבה לאביו ר' ימ"י כנרתי בהגיעו לגיל שבעים, אסף הרב עמיחי, ר"מ בישיבה באיתמר וחוקר ומהדיר ותיק ב'מכון שלמה אומן', את חידושי וביאוריו וסברותיו סביב לדברי מרן בית הלוי בסוגיית חנוכה לחוברת צנועה, מעט המחזיק את המרובה, ואף צירף לה שלושה נספחים משלו העוסקים בפרטי מצוות ימי החנוכה. קב ונקי.

באורים כבדו ה'. חלק ראשון בראשית-שמות. מאת רבי ישעיה מנחם בן רבי יצחק מקראקא. מהדיר: הרב שלום יעקב דז"ייקוב. ליקווד, תשע"ח. רסט עמ'. (1-845-356-6582)

המחבר רבי ישעיה מנחם המכונה ר' מנדל ר' אביגדור'ש היה מגדולי פולין לפני כ-450 שנה, דור תלמידי הרמ"א. הוא מפורסם על שם נוסח היתר העסקה הנקרא על שמו עד היום 'תקנת מהר"ם', כששיבוש נפוץ הוא לחשוב ש'מהר"ם' זה הוא מהר"ם מרטנבורג או מהר"ם מלובלין - אך אינו אלא ר' מנדל דיין. רבי מנחם (השם 'ישעיה' נוסף לו כנראה בזיקנותו בעקבות מחלה) מונה לכהן כרבה של קרקא אחרי מהר"ם מלובלין, ובה הרביץ תורה ותיקן תקנות חשובות והעמיד תלמידים גדולי ישראל. הוא נפטר בשנת שנת"ט (1599), ואת מקומו מילא ר' פייבוש מקראקא, רבו של הב"ח. ר' ישעיהו מנחם מנדל הותיר אחריו חידושים רבים אך רק ספר זה נדפס ע"י בנו בשנת שס"ד, וכנראה לא זכה לתפוצה רחבה אז, וגם לא נדפס מחדש עד היום (להוציא דפוס צילום אחד לפני כמה שנים). הספר כולל ביאורים קצרים וחדים ופשטיים על

התורה ועל פירוש רש"י ועל הערות ר' אליהו מזרחי על רש"י, והרב דז"ייקוב וחבר עוזריו עשו מלאכה שלמה של השלמות ותיקונים והפניות והגהות והסברים, עד שפנים חדשות לגמרי באו לכאן. ספר מתוקן זה הוא המשך מפעלו המיוחד של הרב דז"ייקוב להחזיר כל שנה ספר קדמון לא-ידוע שלא זכה בדורותינו לעלות על שולחנם של מלכים, כולל מבוא על המחבר וספרו ודורו, שפתיים יישק, בקרוב נזכה גם בעז"ה לכרך השני שישלים את הספר. וצימוק אחד: רש"י בסוף פרשת ויחי מסביר את המילים 'גור אריה יהודה' - בתחילה גור, ואח"כ אריה. מסביר רבי מנדל שרש"י לא התכוון לדעיק את הדברים מהתיבות 'גור' ו'אריה' הסמוכות - כי מה ידרוש אם כן בפרשת וזאת הברכה על דן שנקרא שם 'גור אריה'? אלא רש"י למד את זה מכפל המילים 'יהודה', שהרי 'יהודה' שבראש הברכה נסוב גם על הכינוי 'גור אריה', ולמה חזר יעקב שוב על השם 'יהודה' אחרי 'גור אריה'? אלא שכך צריך לקרוא את הפסוק: יהודה גור - אריה יהודה, ומדובר כאן על שני שלבים בצמיחת שבט יהודה, בתחילה יהודה הגור הצעיר, ואח"כ יהודה האריה המבוגר...

מחקרים בלשון חכמים. כרך ג. [אסופות טז]. משה בר-אשר. ירושלים, מוסד ביאליק והאקדמיה ללשון העברית, תשע"ח. כב+375 עמ'. (02-6783554)

הסדרה 'אסופות' של מוסד ביאליק כוללת כרכים רבים של אסופות מחקרים מאת חוקרים שונים. מדובר על מאמרים ומחקרים שהתפרסמו במשך שנים בנושא מסוים ע"י חוקר פלוני על גבי במות שונות (כתבי עת, ספרי יובל וזיכרון וכד'), ועתה ניתנת להם הזדמנות להיות מסודרים ומתוקנים וממופתחים מחדש בכרך בפני עצמו, ויש בכך תועלת לדורות לכל העוסקים בתחום. פרופ' בר-אשר, נשיא האקדמיה ללשון העברית, שמאחוריו כבר למעלה מחמישים שנה של מחקר והוראה ופרסום בשדה הלשון העברית והעניינים שסביבה, כבר הוציא לאור לפני כעשור שני כרכים בסדרה הזו (נוסף לשאר עשרות ספריו ומאות מאמרים) תחת הכותרת 'מחקרים בלשון חכמים', ועתה הגיע זמנו של השלישי. רוב ככל המאמרים בכרך מיועדים למומחים לעניין, ועוסקים למשל בטקסטים עיצוריים במדרשי חז"ל ובמסורות ניקוד מיוחדות בכתבי יד ובכתבים חריגים ובמשקל פֶּעוּל ובמסורות חלוקות ובתופעות פונולוגיות ובמחקרים בנוסח כתי"קאופמן של המשנה ובתצורת שמות העצם ובמשקלי פעיל בעלי התנועה [i] ובגלגולי משקל ובתנועה [u] בהברה סגורה לא מוטעמת ובעיצורים שפתיים ובעירובי מסורות ועוד ועוד, עניינים למומחים ללשון ולספרות חז"ל; אך נחבאים בספר גם ביאורים השווים לכל נפש, כמו למשל סדרת מדרשי שמות מתוך מגילת רות, חלק ממאמר שהתפרסם לראשונה בספר יובל שיצא לאור לכבוד הפרופ' לקבלה משה חלמיש, כמה מהם מפורשים או כמעט מפורשים במגילה עצמה (מחלון, כליון, נעמי, מרא, עורפה ועוד) ואחרים דורשים ביאור מיוחד: למשל השם רות יכול להתפרש כיצא מהשורש רו"י, שזכתה רות שיצא ממנה דוד שריוה את הקב"ה בשירותיו (ברכות ז, ב), או אולי הוא קשור לשורש הארמי רע"א שפירושו רצון, וא"כ רות=רעות. אפשרות נוספת: הוא נובע מהשורש רא"ה - ר[א]נת, זו שראתה את חמותה ולא הפנתה לה עורף. כך גם בעז = בו עוז, והוא אכן גיבור חיל הכובש את יצרו ונאמן בדיבורו. לדעת הרבה מפרשים, ולכך מסכים פרופ' בר-אשר, 'פלוני אלמוני' הגואל שלא

גאל לא נקרא 'טוב', והמגילה מכסה את שמו לגמרי, שהרי לא ראוי למי שברח מהמשימה שהוטלה עליו לבנות את בית קרובו ההרוס - שיקרא שמו בישראל... המפתח המפורט בסוף הכרך נותן לכל מתעניין למצוא את הנושאים הקרובים ללבו בספר מלא וגדוש זה. ברכות לפרופ' בר-אשר לקראת הגיעו לגבורות בקיץ הקרוב, עוד ינוב בשיבה שנים רבות בריאות ופוריות.

לוח דבר בעתו. התשע"ט. סדר היום, דברי הימים, עתים לתורה, יבנה המקדש, מעשה בראשית. הרב מרדכי גנוט. בני ברק, תשע"ח. 1807 עמ'. (ldb480@gmail.com)

כרך נוסף של הלוח המיוחד והמשובח הזה, שהפך למקור מרכזי להלכה ולמנהג ולידיע 'יהודי' כללי בבתים רבים בישראל ומעבר לים. הרב גנוט מנסה לצאת ידי כולם, וכמעט מצליח. הוא מקבץ מנהגי תפילה ואורח-חיים מכל קהילות ישראל, ומשלב אותם בסגנון מיוחד עם הערות משלימות. הספר נפתח במפתח נושאים ומאורעות המוזכרים בלוח עם דגש על ענייני אסטרונומיה שניתן להם מקום מרכזי בספר, ובהמשך מערכת נכבדה של הסכמות ומכתבי ברכה, קונטרס בעניין הימים המתאימים ושאינם מתאימים לנישואין על פי המנהגים השונים ועוד. כל 'יום' בלוח כולל טבלת זמנים לערים המרכזיות בארץ ובעולם, 'עתים לתורה' - עשרות קביעויות לימוד מקובלות מהמקרא ועד ספר התניא, 'סדר היום' - מנהגי היום לפי העדות השונות - למעשה החלק המרכזי בלוח, 'מעשה בראשית' - הגדרות אסטרונומיות מציאותיות והלכתיות עם הסברים, 'יבנה המקדש' - ענייני המקדש הקשורים ליום הזה, ו'דברי הימים' - אירועים חשובים שאירעו ביום זה במהלך ההיסטוריה, בעיקר (אך לא רק) בהיבט היהודי. מעמ' 1666 נמצאים נספחים בענייני סדר המשמרות בבית המקדש, מ"ד פרקים על 'מעשה בראשית', מדרך לתצפית חודשית על הירח החדש, לוחות זמנים מפורטים, ראשי תיבות ועוד. אהבת ישראל של העורך, ואהבת עדות ישראל ומנהגי ישראל, בולטת מכל עמוד בלוח 'דבר בעתו', אולם הוא נזהר שלא להכעיס את הציבור הקנאי שבציבור החרדי המהווה חלק ניכר ממשתמשי הלוח, ולכן לא מזכיר את יום העצמאות ויום ירושלים אלא ברמז, לא רושם בג' אלול את יום פטירתו של מרן הרא"ה זצ"ל (אבל כן מזכיר בפורים את יום הזיכרון של הרצ"ה זצ"ל), וכד'. בעז"ה בעתיד גם עניינים אלו יבואו על תיקונם...

שלחן כהנים. הלכות נשיאת כפיים, קידוש כהנים וטהרת כהנים הלכה למעשה. מאת ישראל יוסף הכהן הנדל. מגדל העמק, תשע"ז. 14+קלט עמ'. (03-9606018)

הרב הנדל היה מהשלוחים הראשונים של הרבי מחב"ד זצ"ל לארץ הקודש, וכבר שנים הוא משמש כרב חסידי חב"ד במגדל העמק. בכל יום הוא נושא את כפיו, והוא שם לב במשך השנים לדקדוקי המצוה הקיימים בברכת כהנים המחייבים את הכהנים וגם את הש"ץ והקהל, ואותם הוא ליקט מפי ספרים וסופרים ופרש כשמלה בספר זה. הוא הוסיף ליקוט הלכות בדני קדושת הכהנים וכיבודם ע"י אחיהם הישראלים, נושא הזוקק עיון ושיפור, וכן "ב פרקים בענייני טהרת הכהנים והזהירות הנצרכת להם מפני טומאת מת. חלק ניכר מהמקורות מציינים

לשו"ע הרב ולהנהגות ושיחות הרבי מחב"ד, נוסף למקורות המפנים לראשונים ולאחרונים כדרכה של תורה, אמנם תמהתי שלא מצאתי, למרות הפירוט הרב, דיון במהותו וגדרו של הדוכן שעליו עולים הכהנים לשאת את כפיהם - האם יש לו גודל מינימלי, האם יש בו חיוב בכלל, האם הכוונה דווקא למדרגות שלפני ארון הקודש - ומה הדין כאשר אין מדרגות כאלו, כמו בהרבה מאוד בתי כנסת? האם יש עניין לשים שטיח דק לרגלי הכהנים, כמקובל, במקום הדוכן המקורי? מעניין שנשיאת כפיים נקראת 'עליה לדוכן' ע"ש המדרגה הארוכה שכונתה דוכן במקדש - אך עניין הדוכן בזמן הזה כמעט שלא נידון בספרות הפוסקים, וגם לא בספר מפורט זה. וצ"ע.

שו"ת הדף היומי, שאלות ותשובות בענייני הדף היומי. עריכה: הראל שפירא. אלון שבות, פורטל הדף היומי, תשע"ח. 151 עמ', (daf-yomi@daf-yomi.com)

הרב הראל שפירא, מחנך ומרצה רב פעלים, ייסד לפני כעשר שנים את פורטל הדף היומי, הכולל את דפי התלמוד הבבלי וסביבם ביאורים והסברים ומפרשים ורבות שיעורים ומאמרים וקישורים על פי סדר הדף היומי, וכלי עזר רבים ושונים (ביניהם למשל 'אוצר לעזי רש"י' מאת אבי מורי ז"ל) המוצגים באופן נגיש וידידותי למשתמש. כל הזמן נוספים לאתר המיוחד הזה חומרים משובחים, כאשר הרב שפירא מנהל אותו ביד רמה, בהתנדבות גמורה, בסיועם של מתנדבים נוספים, אנשי תורה והייטק. התועלת שבו רבה, הפעילות בו ענפה, המשתמשים יכולים להוסיף ולהעיר ולצרף חומרים משלהם (בפיקוח אחראים מטעם הפורטל), מפעל יוצא מן הכלל. 'עם האוכל בא עוד תיאבון', ומדי פעם עולה על דעתו של הרב הראל רעיון נוסף למען הפורטל שלו, והפעם מדובר בספר מיוחד ופיקנטי, ערוך בצורה מעוררת עניין, שבו הוא ליקט קנ"ד שאלות ותשובות העוסקות בענייני הדף היומי, מהשאלה המפורסמת שנשאל בשנת תרפ"ד מהר"ם שפירא מלובלין מייסד הדף היומי מאת הרב הצעיר רבי יונה מרצבך, שהיה אז רב קהילת דרמשטט שבגרמניה ולימים מראשי ישיבת קול תורה, האם להחשיב את הדף האחרון של מסכת ברכות שהוא חלקי ומקוטע כ'דף' יומי - ועד לשאלות שנשאלו רבנים באתרים אינטרנטיים בני ימינו, כמו למשל מה עדיף על מה - השתתפות בתפילת ליל יום העצמאות חגיגית או קביעות לימוד הדף היומי... השו"ת מחולק לארבעה מדורים - הדרכה בלימוד, קביעות בלימוד, ענייני סיום מסכת ושאלות כלליות, ויש בספר הזה השלמה ותוספת נאה לפעילות הנמרצת של הפורטל עצמו. אשרינו שזכינו לדור שמחבב את התורה ולימודה, ואשרינו שזכינו לאנשי תורה ומעשה שידעים להנגיש את התורה ללומדים מכל הגוונים.

קבלת הראי"ה, יוסף אביב"י. ירושלים, יד יצחק בן צבי, תשע"ח. ארבעה כרכים, 1795 עמ', (koltoov@gmail.com)

הרב יוסף אביב"י למד בישיבת הר עציון בשנותיה הראשונות, וכבר שם התבלט בעצמאות הלימודית. עניין זה בא לידי ביטוי בין השאר בכך שכתלמיד וכאברך עסק בעומק העיון בתורת הנסתר, עד שבמשך הזמן הפך הלימוד המעמיק בתחום זה, שכלל גם מחקר תורני יסודי,

למרכז חייו. הוא כבר זכה להוציא לאור ספרים גדולים שהפליאו את גדולי חכמי הנסתר בדורנו (ועשו רושם רב גם באקדמיה), בהם על קבלת האר"י (כולל זיהוי מדויק של הכתבים המעטים שיצאו מתחת ידו של האר"י עצמו, שנמצאים בכתבי יד ובדפוסים) וקבלת הגר"א והרמח"ל ועוד, מהדורות חדשות על פי כתבי יד של חיבור חשוב ולא נודע של רבי חיים ויטל ושל כמה מכתבי הרמח"ל, ומאמרים רבים. שנים רבות עסק הרב אביב"י במקביל בכתבי מרן הראי"ה הידועים והפחות-ידועים, והוא הגיע למסקנה שהראי"ה היה מגדולי המקובלים בדורות האחרונים, ושחלק גדול מחיבוריו וכתביו, בעיקר אלו שכתב אחר עלייתו ארצה, נכתבו למעשה בשפת הכינויים שבה לביטויים מסוימים יש משמעות קבלית מסוימת, והם מכילים פרשנות שיטתית ייחודית ומקיפה לכל רעיונותיה של חכמת הקבלה על עיקריה ופרטיה היסודיים, כשמרן הרב זצ"ל מסביר על פיה את כל ענייני דעת ה', העולם והחיים. מסקנה זו הביאה אותו 'לנתח' כארבע מאות פסקאות נבחרות מכתבי הרב בלשונם המקורית, ולחשוף ולהציג לפני המעיין הן את המושגים והרעיונות הקבליים שאותם בא הרב לפרש באותן הפסקאות, והן את פרשנותו הייחודית של הראי"ה לאותם רעיונות, תוך השוואה והבחנה מדוקדקת בין דרכו לבין דרכיהם של המקובלים השונים, נוסף להבנה המחשבתית-מוסרית הפשוטה שגם היא עומדת לעצמה בחלק גדול מהפסקאות. רוב הפסקאות בספר הגדול הזה על 1800 עמודי מקורן ב'שמונה קבצים' והן מצויות כבר בכרכי 'אורות הקודש', ולדעת הרב אביב"י אי אפשר להבין אותן באמת בלי להבין את משמעותן הקבלית. לעומת החידוש של הר"י אביב"י בדייקנות השיטה הקבלית-העיונית של הראי"ה, המקבילה בעיקרה לתוכנו של ספר אורות הקודש, חלקים ניכרים מרעיונותיו ההשקפתיים-מעשיים של ספר 'אורות' למשל נשארים כמשמעם גם אחרי דבריו, והוא הדין ביחס לכתבים נוספים של מרן הרב זצ"ל שאינם מנותחים ומבוארים בספר זה, שאינו עוסק בהדרכה חינוכית ומעשית על פי כתבי הראי"ה אלא בפרשנות בלבד. כעשר שנים עמל המחבר על יצירה מונומנטלית זו, ועוד עומדות לפניו כמה משימות - עיון נוסף בקבלת הגר"א וכתובת ספר מקיף עליה, כתיבת ספר על קבלת הבעל-שם-טוב, ועוד. חזק ואמץ מאוד ידידי הר"י אביב"י שליט"א.

מקראי קודש. קיצור הלכות ראש השנה, יום הכיפורים וסוכה. הרב משה הררי.
 ירושלים, תשע"ח. 128 עמ'. (mikraeikodesh1@gmail.com)

לפנינו עוד חוברת קיצור הלכות, הכוללת קיצור של שלושה כרכים גדולים מתוך סדרת 'מקראי קודש' של הרב הררי - הכרך על ר"ה, הכרך על יוה"כ, והכרך על סוכות. קיצור הלכות ארבעת המינים כבר יצא בחוברת נפרדת בשנה שעברה, באותה מתכונת - חוברת צבעונית, מאוירת, מונגשת לקורא וללומד, בלשון קלה וברורה, עם הפניות להלכות המתאימות בכרכים הגדולים של סדרת 'מקראי קודש'. הלכות ר"ה מרוכזות ב"ד פרקים, הלכות יוה"כ פ"ב, והלכות סוכה ב"ג פרקים. נוסף לתמונות ולתרשימים שמסבירים ענייני הלכה שבסעיפים השונים, צורפו גם ציורים נפלאים המתארים אירועים במקדש מספרי 'מכון המקדש', כך שגם פן זה של מועדי תשרי לא נפקד בחוברת הקיצורים הזו. החוברת פותחת בדיני תפילה וסליחות בימי חודש אלול, ומסיימת במנהגי הפרידה מהסוכה, והיא כוללת את הלכות בניית

הסוכה אך לא את הלכות ארבעת המינים וכו"ל. החוברות האלו חולקו חנים עם דפי פרשת השבוע, ותועלת גדולה יש בהן לציבור כולו. כמה הערות: בעמ' 11 הרב המחבר מחמיר שאשה יכולה לעשות רק את בעלה שליח להתרת נדרים עבורה, ואין אפשרות שנערה או אשה יעשו את אביהן או אחיהן שליח לאותה התרה, למרות שבספר הגדול הרב הררי מביא דעות שונות בעניין, ולכאורה יש מקום גם להקל. להלכות תפילת שחרית של ר"ה ויוהכ"פ כדאי היה להוסיף דין מצוי שרבים טועים בו: המתפללים הרבים כוונתם בימים אלו, שבהם מאריכים בתפילה ולכן מקדימים מאוד את תחילתה, צריכים לשים לב שלא לברך על הטלית לפני זמן 'משיכיר' (כל אחד כדאית ליה - סביב 45 דקות לפני הנץ החמה), ובעיקר צריכים להיזהר בזה אלו שנוהגים להתעטף בטלית כבר בביתם לפני יציאתם לבית הכנסת. בעמ' 29 סע' כא יוצא המחבר ברעש גדול נגד הצנזורה ש'דחפה' את יש"ו לתוך היודיים שיש אשכנזים שאומרים אותם בין סדרי התקיעות, והוסיף שלעיתים הוסיפו אות אחת לשמו (הכוונה לאות ע' - ישוע) כדי להסתיר את כוונתם. אולם הדברים לא מדויקים, אין ספק ששמו היה 'ישוע', הצורה שבה נהגה ונכתב השם יהושע בזמן בית שני כפי שכתוב בספרי עזרא ונחמיה ודבה"י, ודווקא זהו השם המקורי, והשם המקובל ללא האות ע' נובע רק מהעובדה שאנשי אירופה לא יכלו לבטא את האות הגרונית הזו ולכן השמיטו אותה... עשרות צילומים ותרשימים יפהיים, חלקם נוצרו במיוחד לצורך חוברת זו, מפוזרים בחוברת, לעיתים לצורך הסבר והמחשת מושגים ופרטי הלכה ולפעמים להרחבת העיניים והלב. מעניין מה תהיה החוברת הבאה של קיצור הלכות 'מקראי קודש'.

מגילת הגבורה במלחמת יום הכיפורים. סיפורה של חטיבה 679 (ממחנה "יפתח"). ד"ר חגי בן-ארצי. ירושלים, ספריית בית אל, תשע"ח. 96 עמ'. (02-6427117)

אחרי המגילות שכתב חגי בן ארצי על ימי החשמונאים ועל ימי מלחמת ששת הימים ועוד, החליט חגי להנציח פעם נוספת (אחרי הספר המיוחד 'מכתבים לטליה') את חברו וחברותו דב אינדיג הי"ד, בתיאור הקרבות של חטיבתו במלחמת יום הכיפורים ובעיקר בימיה הראשונים, בה הצליחה החטיבה בעז"ה, למרות נתוני פתיחה קשים (מחסור קשה בצידוד ובאימונים, בסיס חדש בשלבי הקמה, מח"ט חדש שלא הספיק להכיר לא את המפקדים ולא את הלוחמים, 'קריאה שקטה' ואיטית מהבית ועוד) לבצע בהצלחה את כל משימותיה. החטיבה עלתה ממחנה 'יפתח' שמדרום לראש פינה במהירות בלתי צפויה על זחליהם דרך גשר בנות יעקב במהלך מוצאי יום כיפור ויום ראשון בבוקר, ועצרה בגופה את ההתקפה הסורית על בסיס האוגדה בנאפח ואת הניסיונות הסוריים לפרוץ למרכז הגולן ומשם לגלוש ח"ו לעמקי הגליל, אמנם במחיר כבד של מאות נפגעים בהם עשרות הרגומים, בתוכם דב ז"ל. זו הייתה אחת הפעמים הראשונות שקבוצה גדולה של בני ישיבות הסדר הייתה חלק מלוחמי הקו הראשון, ולחמתם והתנהגותם היו למופת. את כל זה מספר המחבר בלשון גבוהה, בחלוקה לפסוקים, בצירוף מפות ותרשימים וציון הסייעתא דשמיא שנראתה בעליל פעמים רבות, כמו למשל שטעות של מפקד האוגדה רפול, ששלח את רוב טנקי החטיבה לגיזרת קוניטרה במקום לנפאח, הצילה אותם למעשה מכניסה למארב קטלני, וגם גרמה להם להסב לסורים אבידות

כבודת כאשר הטנקים של החטיבה יצרו איתם מגע באיחור של כמה שעות - אבל מכיוון שהם לא ציפו לו כלל... החוברת מתארת באופן מרגש את עוז הרוח וחברות הנפש וערכי הנצח של הלוחמים בכלל והביינישים בפרט, ואת איכותם האנושית והצבאית והערכית של המפקדים בכל הרמות. לספר צורפה הקדמה נוגעת ללב של הרב חיים סבתו, ראש ישיבת ברכת משה במעלה אדומים ומחבר הספר 'תאום כוונות', שהיה גם בין הלוחמים.

שיעור כללי לחיים. בעקבות 'חצי הדרך לקהיר'. שלום וסרטייל. ירושלים, תשע"ח.

118 עמ'. (shalom_w@tzifha.com)

שלום וסרטייל הוא איש עסקים ואיש ציבור בן תורה, בוגר ישיבת ההסדר בשעלבים וישיבת מרכז הרב. הוא חיבר והוציא לאור את החוברת הזו כהשלמה לספר שיצא לאור לפני כמה שנים בשם 'חצי הדרך לקהיר', ובו תיאור קרבות גדוד 106 של חטיבה 164 בסני ובמערב התעלה במהלך מלחמת יום כיפור ואחריה. הכל בספר 'חצי הדרך' נכון ומדויק, אבל ארבעים וחמש שנים אחרי אותה מלחמה הרגיש הכותב שחסר היה בספר שהוא הפן האישי יותר של הלוחמים, הרגשות שמאחורי האנשים, ובעיקר האווירה והרוח שסבבו את ההסדרניקים שהיוו חלק משמעותי מהגדוד. כמו דב אינדיג הי"ד שהוא הגיבור הנסתר בספר של בן ארצי 'מגילת הגבורה' על המלחמה של חטיבה 679 בגולן - כך גם אצל שלום וסרטייל קיים גיבור כזה, חברו וחברותו משה כהן הי"ד שלמד איתו ולחם עמו, והיה מההרוגים האחרונים של הגדוד באדמת מצרים. אין בחוברת הזו תיאור שיטתי של קרבות הגדוד, את זה עושה הספר 'חצי הדרך לקהיר', אבל יש בו תיאור מרגש עד דמעות של נערים בני ישיבה שיוצאים לקרב ממש מתוך בית המדרש, כשהם נושאים את שם ה' ברמה בדיבוק אמיתי עם שאר חבריהם למלחמה, לניצחון, לדם וגם לדמעות. יזכור אלוקים את נשמותיהם של ההרוגים במלחמה ההיא, ויעמדו לנו זכויותיהם - של המתים וגם של החיים שמסרו נפשם על קדושת השם.

נעשה אדם. החיים על פי אורות התשובה. שלמה וילק. ראשון לציון, ידיעות

אחרונות וספרי חמד ואור תורה סטון, תשע"ח. 488 עמ'. (info@ybook.co.il)

הרב וילק משמש כראש ישיבת ההסדר 'מחניים' שליד הישוב מגדל עוז שבגוש עציון, אחד ממוסדות 'אור תורה סטון' שבראשות הרב ריסקין מאפרת. ספרו זה הוא ביאור על 'אורות התשובה' של הרב קוק, אבל לא רק ביאור. שנים רבות של שיעורים סביב ספר 'אורות התשובה', ידע נרחב בספרות ופילוסופיה וסגנון עשיר ומושך, גורמים לכך שהספר מהווה פרשנות מרחיבה ויצירתית לדברי מרן הרב זצ"ל ב'אורות התשובה'. המחבר מנגיד דברים של הראי"ה עצמו בכתביו השונים עם רעיונותיו בספר זה ומיישבם, מצביע על מקורותיו של הראי"ה במקורות התורניים הגלויים והנסתרים ובכתבי גדולי הוגי הדעות והפילוסופים ומצביע על החידושים שבהם, מזכיר במקומות המתאימים אנקדוטות שונות ומשפטי מחץ מתוך הספרות העולמית, ואף מצטט שורות של משוררים בני דורנו המבטאות בדרך דברי חוכמה ואמונה הקשורים לתוכן הספר ופירושו. החיבור מסתיים בנימה אופטימית, כשהמחבר

מעיד על כך שהמגמה שהצביע עליה מרן הרב זצ"ל על תהליך התשובה שעובר העולם כולו אכן מורגשת ומתקיימת מול עינינו, כאשר גם 'הצדיקים' נדרשים להשתתף בכל מאודם בתשובת האדם והעם והעולם, עד התיקון השלם שעומד ממש אחר כותלנו. למהדורה הבאה של הספר מתבקש לצרף מפתח מפורט שיציג וינגיש את תכניו המגוונים ואת המקורות הרבים המצויים בו.

תשובות חכמי מצרים האחרונים מגניזת קהיר. כרך א מתוך הסדרה חמודות מצרים, יד ושם לרבותינו שתשובותיהם לא נקבצו בספר. שמואל גליק, ירושלים, מכון שוקן למחקר היהדות בשיתוף JTS, תשע"ח. קג+494 עמ'. (02-5631288)

לצד ה'מציאות' הגדולות והמפורסמות של הגניזה הקהירית, שכללו חיבורים וחלקי חיבורים של חז"ל ושל ראשונים, נמצאו בה גם חלקי חיבורים ותשובות ופירושים של פוסקים חשובים שחיו במצרים במחצית הראשונה של תקופת האחרונים, כרבי משה בירב ורבי שלמה אלפרנג'י ורבי אברהם סכנרדי ורבי אברהם טריקה ורבי יעקב לינדוס ועוד, שלמרות שאינם מפורסמים כחלק מחבריהם הם היוו את גדולי התורה במקומם. הם לא זכו להדפיס את חיבוריהם, אך גם תורתם הגנוזה הגיעה זמנה לצאת לאור. פרופ' גליק בעזרת כמה עוזרים צירף באופן פדנטי דף לדף וקובץ לקובץ בסיוע נרחב של פרויקט פרידברג לחקר הגניזה, הקדים מבואות וביוגרפיות וצירף מקורות וביאורים, וכך עולה על שולחנם של מלכים עשרות תשובות וביאורים שכמעט אבדו מן העולם, ויש לכך חשיבות תורנית והיסטורית מהמדרגה הראשונה. מפתחות מפורטים בסוף הספר מסייעים מאוד למעינים.

אסיא. כתב עת לרפואה, אתיקה והלכה. חוברת קט-קי, אייר תשע"ח [כח א-ב]. העורך: ד"ר מרדכי הלפרין, ירושלים, מכון שלזינגר שע"י שערי צדק, תשע"ח. 306 עמ'. (02-5361600)

עוד גיליון 'אסיא' מלא דיונים ובידורים ונתונים וחיידושים, חובה לכל העוסקים במקצוע הרפואה עם קשר ליהדות, לפוסקי הלכה ולכל המתעניינים ברפואה והלכה, ורבים הם. ד"ר פרל וד"ר לב-ציון משערי צדק ממשיכים את הדיון בעניין אכילת מצה ע"י חולי צליאק שהחל בו הרב גולדפישר בחוברת הקודמת, כאשר הרב פרל טוען שלדעת הרב אלישיב זצ"ל מותר לחולה להסתכן ולאכול בליל הסדר שני 'זיתים' של מצת חיטה שספק גדול אם יזיקו לבריאותו, והעורך הרב הלפרין וגם ד"ר לב ציון מתנגדים לכך בתקיפות חוץ מאשר במקרים בהם המחלה נמצאת בספקטורום הנמוך והרופא המטפל מאשר זאת, ונימוקם עמם. ד"ר סודי נמיר והרב שי ויסבורט דנים על רמת הנחיצות לטפל בפצעים פתוחים בשבת, ושניהם מחדשים שהיום מקובל שאפשר לתפור פצע גם שעות רבות לאחר הפציעה אם הדימום פסק והמקום חוץ ושיטתן שיש לכך משמעות הלכתית לגבי תפירה בשבת, ושוב העורך שליט"א מדגיש שפיקוח נפש הוא פיקוח נפש ושאינן לזלזל בשום אופן בסיכון הנובע מהימצאות פצעים פתוחים. בהמשך מובא קונטרס שלם בעניין טיפולי פרוין בשבת מטעם רבני מכון

פוע"ה והפוסקים איתם הם התייעצו, ופסק דין מנומק מבית הדין של צפת בעניין מעמדו ההלכתי של הנולד מתרומת זרע אנונימית. הרב קופיאצקי כותב בשם סבתו הד"ר גדליה ז"ל, ראש המחלקה לנוירופסיכולוגיה בשערי צדק שנפטרה לאחרונה, על חשיבות ברכת הגומל להרגעת הנפש בעקבות אירועים טראומטיים, ושלומי רייסקין מפתח תקוה עוסק בצורך במודעות לבעיה הקיימת לעיוור צבעים, כעשרה אחוז מאוכלוסיית הגברים בארץ [1]. להעיד בבתי הדין ובבתי המשפט על אירועים שהם ראו באופן שונה מהמסתכל ה'נורמלי'. וכל זה הוא רק חלק מהעושר המצוי בגיליון זה.

דרישה. כתב העת של המדרשה. גיליון 3. העורך: הרב ד"ר יהודה זולדן. רמת גן, אוניברסיטת בר אילן והמדרשה, תשע"ח. 175 עמ'. (03-5318270)

דברי שש כותבות וכותב אחד כלולים בגיליון זה, שבו בירורים בשאלות אם חובת ההבדלה במוצ"ש נחשבת מצות עשה שהזמן גרמה ומהי חובת הנוכחות של בית הדין בטבילה לשם גיור, ודיונים על הקשר שבין חלק מהמצוות התלויות בארץ לעניינים חברתיים, על היחס לחטא ברכת ה' בחז"ל, על תהליך בריאת האשה במדרש כאיפיון לדמות האשה בעיני החכמים, על דרכי פסיקתו של הרב עוזיאל בענייני שמיטה ועל תפיסותיהם ההלכתיות והרוחניות של שמאי והלל ותלמידיהם. הכותבות רובן מורות ותלמידות בבתי מדרש לנשים, וה'חזקה' שבגיליון השלישי הזה מחזקת ללא ספק את מגמתן לצמצם את המגבלות המקובלות על לימוד התורה הנשי, ולא אדון עכשיו אם מדובר בתופעה 'טובה ליהודים' או לא.

הלכה למשה. חלק שני. שאלות ותשובות וחקרי הלכות. יניב נסיר. ירושלים, תשע"ח. תרמא עמ'. (052-7150637)

ר' משה חיים נסיר זצ"ל נפטר בשנת תשס"ד בגיל צעיר יחסית, והשאיר אחריו יתומים קטנים. בזכות החינוך והדוגמא שנתן לבניו, בדחיפה ועזרה של אמם שתח' ועם הרבה סיעתא דשמיא, הפכו שלושה מהם לתלמידי חכמים חשובים ומחברי ספרים. אחד מהם הוא הרב יניב שליט"א, שבגיל כ"ג כבר מונה לרב קהילה ברעננה, ובהמשך הקים כולל ובית הוראה בשכונת גילה בירושלים, בברכתם של רבני השכונה. הרבה תורה כבר הספיק להורות הרב יניב וכמה וכמה חיבורים כבר הספיק לחבר, ועתה יצא לאור הכרך השני של ספר תשובותיו 'הלכה למשה', ובו ס"ד סימנים בענייני או"ח ויו"ד, דברים דבורים על אופניהם, כולל מקורות וסברות ודיונים עם רבותיו וחבריו והכרעות מאוזנות הלכה למעשה, נופת צופים ממש. בס' לד הוא עוסק בשאלה שהחלה להיות אקטואלית לאחרונה - הפעלת 'בית חכם' בשבת, כאשר מוטמעות בבית כזה מערכות אלקטרוניות שמפעילות בעזרת קולו של האדם את מכשירי הבית השונים - תאורה ומיזוג ובישול וכו', במה שמבחינה הלכתית-טכנית הוא לכאורה גרמא רחוקה שכמעט אין בה מעשה אדם. הוא מזכיר תשובה ישנה של הרב וולדנברג זצ"ל בציץ אליעזר שבה התיר לגרום למחזיק מפתחות שנעלם לשרוק כדי לגלות את מקומו, כאשר

בתשובה אחת ביביע אומר משמע שהרע"י זצ"ל מסכים איתו לקולא - בעוד שבחזון עובדיה נראה שהוא מחמיר, ומאי שנא? למעשה מצטרף המחבר לרשימה ארוכה של תלמידי חכמים שאוסרים מכל וכל להפעיל ע"י דיבור מכשירים ב'בית חכם' בשבת, והוא מביא את דברי רבי אליהו מאדאר שליט"א מוותיקי הר"מים בשיבת כיסא רחמים בבני ברק, שמצא כסמך ורמו את הפסוק 'בדבר ה' שמים נעשו', והרי גם מדיבור זה ריבוננו של עולם 'ביום השביעי שבת וינפש' - וגם אנו כמותו... סי' סב עוסק בהיתר לשקר כדי להתחמק מטרדנים; המחבר מתיר רק לשנות ולא לשקר ממש, אך האריך להביא מקורות מחז"ל ראשונים ואחרונים שבשעת הדחק גם לשקר ממש מותר במקרים כאלו, וה' יראה ללבב.

מפתח הבית. ערכי בית המקדש כליו ובגדי כהונה מבוארים ומפורטים, על פי סדר א-ב. אברהם אשר ויספיש. מודיעין עילית, תשע"ח. 28+קסט עמ'. (08-9200148)

הפסוק 'לשכנו תדרשו' מחייב לדעת חז"ל לדרוש ולחקור וללמוד את ענייני המקדש וכליו, כחלק מהציפייה לבניין ביהמ"ק במהרה בימינו. בדורנו זכינו לספרים רבים העוסקים בעיון בענייני הקודש והמקדש, כולל גם ספרי שימוש וייעץ שהם כלי עזר לכניסה אל העיון הזה פנימה. הרב וייספיש הצטרף למאמץ הלמדני בתחום הזה: הוא ליקט מפי ספרים וסופרים, כשהוא מסתייע הרבה בספרי הגאון ר"ח קנייבסקי שליט"א, מאות ערכים הקשורים למקדש, מ'אבוב' ועד 'תקרה', כולל חלוקה לערכי משנה (כגון תקרת האולם, תקרת ההיכל, תקרה להר הבית, לעליית ההיכל, לתאים). בכל ערך נמצאות הגדרות ומקורות מהמקרא דרך חז"ל והראשונים ועד לדברי גדולי המפרשים והמחברים בכל נושא, הכל באופן תמציתי ועם חלוקה מושכלת בין מה שנמצא בערך עצמו לבין מה שהורד להערות השוליים. כך למשל בערך 'מעקה' (עמ' קא) הובאה ההלכה מהמשנה והרמב"ם על המעקה שנבנה סביב גג עליית ההיכל וצורתו, נזכרו דברי הנצי"ב בפירושו על הספרי שמדובר על מעקה לנוי ולא לבטיחות, נוספה הפנייה לערך 'כבש' עם הערה שהכבש של המזבח פטור ממעקה, לסיום נכתב שגם הגוזזטראות שמעל עזרת הנשים סביב הוקפו במעקה לבטיחותן של הנשים, ובהערה 655 נידון הפטור ממעקה בבית כנסת וגובה המעקה שמעל ההיכל, והכל בקיצור ולעניין.

צבי תפארת. ביאורים והערות לפיוט אנעים זמירות. אלחנן אשר הכהן אדלר. ניו ג'רסי, תשע"ח. קמט עמ'. (EA.139.501@gmail.com)

הפיוט 'אנעים זמירות' נאמר ברוב קהילות אשכנז בסוף תפילת מוסף של שבת. בדרך כלל לאמירת הפיוט נשלח אחד מילדי הקהילה ששר אותו עם הקהל לסירוגין, משפט זה ומשפט זה. יש קהילות שהקדימו את אמירתו לפני קריאת התורה, ולפעמים נוהגים שכולם שרים אותו יחד בסוף התפילה בשמחה ובעליצות, תוך כדי קיפול הטליתות ואמירת שבת שלום איש לשכנו הקרוב אליו בבית הכנסת. בתוספת התעדכנות בחדשות האחרונות בשכונה, בעם ובארץ... אולם המעיינים יודעים שמדובר על שיר קודש שקשור באופן הדוק לשירי היחוד - שרשרת של פיוטים בעלי רקע קבלי עמוק שנתחברו ע"י חסידי אשכנז בתקופת בעלי

התוספות, ושכולו רווי ברמזים ובשבחים לבורא העולם ברוך הוא ולמעשיו ולקשרים שלו עם עם ישראל. הפיוט המיוחד הזה בנוי סביב מדרש חז"ל על התפילין שמתעטר בהן הקב"ה שבהן טמון הפסוק 'מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ', בתוך מסגרת של הפסוק 'כאיל תערוג על אפיקי מים כן נפשי תערוג אליך אלוקים' הפותחת ומסיימת אותו. הרב אדלר, ר"מ ויתיק בישיבת רבי יצחק אלחנן בניו יורק ורב קהילה בניו ג'רסי ומחבר ספרי למדנות חשובים, מגלה לפנינו את מקורותיו של הפיוט המיוחד הזה עד לקצה הפשוט ולעיתים מעט מעבר לו, ודבר שלם ומקיף ומועיל הוציא מתחת ידו.

אמת ליעקב על נביאים וכתובים. חלק ב'. מאת רבי יעקב קמנצקי. ערך יוסף קמנצקי. ירושלים, תשע"ה. תצט עמ'. (02-5817294)

הגאון רבי יעקב קמנצקי זצ"ל היה מגדולי התורה בארה"ב בימינו, ומפורסם היה בישרות מחשבתו וברוחב דעתו. ספר זה ממשיך את סדרת ספריו על התלמוד ועל השו"ע ועל התורה, ורובו ככולו הוא שיכתוב מקלטות של שיעורים בתנ"ך על ספר מלכים וגם על חלקים מנביאים אחרונים ומכתובים שהרב העביר בזיקנותו בביתו במונסי, אחר שפרש מראשות מתיבתא 'תורה ודעת' שבניו יורק. חלק א' על יהושע שופטים ושמואל אמור לצאת לאור בקרוב. פנינה אחת מתוך דבריו: הגמ' במגילה מביאה י"ב טעמים למה הזמינה אסתר למשתה עם אחשוורוש גם את המן, ומביאה עדות מאליהו הנביא שכל הטעמים האלו נכונים. הרב קמנצקי מביא טעם נוסף (שהיא רצתה לגרות את אחשוורוש לעיין ב'ספר הזיכרונות דברי הימים' כפי שאכן קרה), והוא מסיים: 'ובטוחני שאם ישאלו את אליהו הנביא יאמר שגם על כך אסתר חשבה...' ייש"כ לנכדי המחבר על עבודתם המסורה בכתבי זקנם.

חרדים ואנשי מעשה. פועלי אגודת ישראל 1939-1933. עדה גָּבֵל. ירושלים, יד יצחק צבי, תשע"ז. 233 עמ'. (02-5398888)

פעילותה הציבורית של תנועת פועלי אגודת ישראל לא זכתה לפרסום המגיע לה. אמנם תמיד היא הייתה תנועה קטנה שפעלה בצילן של התנועות הגדולות - הציונות החילונית לזרמיה, המזרחי, ותנועת האם אגודת ישראל, אולם היה לה תפקיד חשוב גם היסטורי וגם חברתי וגם אידיאולוגי, והיא הייתה ביתם של אלפי יהודים יראים ושלמים שלא מצאו את מקומם באגודת ישראל - אך גם לא רצו ולא יכלו לפעול במסגרת הציונות החילונית ואפילו לא במסגרת 'המזרחי', שהיה מדי 'פוסר' לטעמם. המחברת נברה בארכיונים ונפגשה עם זקני חברי פא"י שהתמעטו והלכו עם שנות המחקר ועם בני משפחותיהם, והצליחה לצייר ציור ריאלי, מרגש ונוגע ללב, של התנועה המיוחדת הזו, שמול קשיים בלתי אפשריים הצליחה לקחת חלק מרשים, אם כי כמובן קטן יחסית, בשוב הארץ ברוח התורה, של האישים המיוחדים שעמדו במרכז פעילותה, ושל הקרע הטראגי והמובנה שגרמה מחויבותם לגדולי תורה שלא תמיד הצליחו להעריכם ולהבין את דרכם מצד אחד - ולבניין הארץ במציאות הציונית-חילונית שלצידה רצו לממש את האידיאלים שלהם מצד שני. הירידה לפרטים מכניסה אותנו גם לתוך

הפוליטיקה הקטנה והיחסים האישיים המתוחים ששררו בין חלק מהאנשים הגדולים ההם והעיבו על מסירות הנפש והעבודה הסזיפית שהם הטילו על עצמם, ובמקביל נותנת לנו מבט-על על התחלות קשות שהיה להן המשך, ועל מעשים ופעולות שאחרי ככלות הכל אנו אוכלים את פירותיהם הטובים במידה מרובה עד היום. יש כאן סיפור מדהים הכולל סוציאליזם יהודי, עבודה עברית ויישוב הארץ, ערכי נצח וקשיי קיום, מנהיגות אמיצה מול ציות מוגבל, צרכי ציבור מול קשיי הפרט, שמירת מצוות קפדנית המשולבת בבניית יהדות חדשה ומודרנית בארץ ישראל הנבנית, הכל בצל האסון המתקרב ומאיים על רוב מניין ובניין יהודי אירופה. זהו ספר מחקר מרתק שהוא גם מצבה מפוארת לחלוצים אמיתיים אוהבי התורה, העם והארץ.

דקדוק אליהו: דקדוק ופירוש על התורה. ספרי הלשון של רבינו הגר"א מוילנא. עם פירוש 'דק עד דק' מאת יובל שילוני. ירושלים, מוסד הרב קוק, תשע"ח. רסד עמ'. (02-6526231)

הגר"א זצ"ל, שבעוד שנה ומשהו יחול יום הולדתו השלוש מאות, למד ועיין ופירש ולימד את כל חלקי התורה, וגם כתב חיבורים בכל חלקי התורה. בין השאר נותרו בעיזבונו כמה חיבורים קטנים בענייני לשון הקודש, שנדפסו לאחר פטירתו בהדפסות שונות ובשמות שונים. אחד מהם נקרא כאן 'דקדוק אליהו' - כללי דקדוק לשון הקודש המבוססים בעיקר על כתביהם של שני המדקדקים הגדולים ר' אליהו בחור ור' זלמן הענא, והשני מכונה כאן 'דקדוק ופירוש על התורה' - ובו פירוש לשוני נרחב על ארבעת הפסוקים הראשונים [!] של התורה, כאשר לכל מילה בפסוקים האלו, לפי הסדר, מצורף הסבר המבנה שלה - המשקל והשורש והאותיות הנלוות (האמנת"ו) ותפקידיהן, ניקודה, הטעמתה (מלעיל או מלרע ולמה) וניגון טעם המקרא המצורף אליה, ובסוף גם פירוש לשוני-תוכני. בשעת הצורך מתואר בהרחבה עניין לשוני שלם, כחלק מההסבר של מילה מסוימת. המהדיר עמל קשות, ניקד ופיסק והעיר והסביר, ופתח את החיבור הלא-קל הזה לעיני הקוראים, גם כאלו שאינם מומחים בדקדוק, וישר כוחו. אולם לענ"ד בנקודה אחת לא יצא ידי חובתו - הגר"א שיטתי בדרכו וכל מילה מנותחת מארבעת הכיוונים הנ"ל, אך דבר זה לא בא לידי ביטוי לא בחלוקה לפיסקאות בספר, ואף לא בהפרדה או בהדגשת המקום בפיסקא שבה הגר"א עובר לשלב הבא, אחרי ביאור מבנה המילה - העיסוק בניקודה, אח"כ בטעמיה, ואח"כ בפירושה. חלוקה ברורה כזאת בדברי הגר"א שנכתבו על כל מילה בפסוקים הנ"ל הייתה מאירה באור בהיר את המבנה והתוכן של החיבור הקצר והמעניין הזה, שהיה אמור להיות התחלה של ביאור לשוני-פרשני על כל התורה - שאבד ולא הגיע לידינו, או - מה שסביר יותר - שלא הושלם מעולם. כנספח לספר מובא לקט של ביאורים לשוניים מתוך המאמרים השני והשלישי של ספר הכוזרי לריה"ל עם הסברי המהדיר, דבר יפה ומתקבל.

